
KÖZÉPKOR ÉS KORA ÚJKOR

Fiatalok a városban – a francia várostörténeti kutatások legújabb eredményei

A hagyományos makrofolyamatokat elemző összehasonlító várostörténetírás mellett az elmúlt évtizedekben az antropológiai és mikortörténeti megközelítés is megjelent mind a nemzetközi, mind a hazai kutatásban. Ezzel előtérbe került a város sajátos tér- és társadalomszerkezetének, a városi lakosság egyes csoportjainak, a mindennapi élet, életmód, társas élet színtereinek vizsgálata. Több kutatás a mindennapi életet, a várost, mint emberi értékek, cselekedetek halmazát vizsgálja, a városi közösségek viselkedését tárja fel olyan források segítségével, mint visszaemlékezések, naplók, levelezések.¹

Christopher R. Corley tanulmánya 2009-ben jelent meg azzal a céllal, hogy a kora újkori várostörténeti kutatások eddig elhanyagolt területéről, a fiatalok és gyerekek városban betöltött szerepéről adjon képet. A tanulmány a XVII–XVIII. századi fiatalokat érintő városi viták bűnügyi jegyzőkönyveit használja forrásul, hogy a viták előzményeinek és környezetének elemzésével többet tudjon meg a franciaországi Dijon városában élő fiatalok életéről, viselkedéséről. Christopher R. Corley a Minnesota Állami Egyetem docense, akinek a kora újkori európai család- és háztartástörténet a szakterülete. Számos publikációja jelent meg a preindusztriális gyerekkortörténet, egy- szülős családok, özvegyek és fiatalok történetéről, a gyermekek mindennapi életéről, a XVI. századi identitásról és társadalmi mobilitásról. Ebben a tanulmányában a szerző amellet érvel, hogy a fiatalok a felnőttek által nem felügyelt városi tereken, például a városfalaknál, éjszakai utcákon keresték a saját identitásukat, mely ugyanakkor erősen a családi normákban gyökerezett. A fiatalok még törékeny identitását egyrészt jelentősen meghatározta a kora újkori becsület fogalma, másrészt pedig, hogy társadalmi pozíciójukat tekintve, a családi függőség és autonómia között helyezkedtek el.

Corley rámutat, hogy a történettudomány egyre nagyobb figyelmet szentel az újkori gyermekkortörténet, a populáris kultúra és társadalmi élet

1. Bácskai Vera, 'Várostörténet' in Bódy Zsombor és Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 243–257.

elemzésének, melyet az elmúlt évek során megjelent számos publikáció bizonyít. Többek között utal *Philippe Ariés* és *Natalie Zemon Davis* kutatásaira, illetve a fiatalkori bűnözésről, éjszakai verekedésekről, fiatalkori kultúráról, gyerekek mindennapi életéről megjelent tanulmányokra. Corley szerint munkájának újdonsága, hogy a városi tér kutatása cikkének központi eleme, miközben ötvözi tanulmányában a gyerekkortörténet és várostörténet kutatási módszereit és eredményeit.

A városi tér szerepének elemzése során a kutatók többek között azt vizsgálják, a városban élők hogyan viselkedtek az utcákon, tereken, piacon, kávéházakban vagy kocsmákban és ezáltal hogyan fejezték ki társadalmi pozíciójukat, személyiségüket és másokhoz való viszonyukat. A városban élők gazdasági és politikai nézeteiket az öltözködésen, vásárláson, pletykálkodáson, ünneplésen és verekedéseken keresztül is kifejezésre juttatták. Corley rámutat, hogy ezeknek az eseményeknek a fiatalok is részesei voltak, mégis kimaradtak eddig a városról és városi identitásról szóló történeti kutatásokból.

Corley több mint száz törvényhatósági szintű bírósági jegyzőkönyvre és népszámlálási adatra alapozva mutatja be a dijoni fiatalok életének egy szeletét. Azt elemzi, hogy az újkori francia, még nem házas fiatalok hogyan használták a városi teret saját identitásuk megtalálása érdekében és mennyire viselkedtek másként a városban, mint szüleik. A szerző szerint a fiatalok viselkedésének vizsgálatát az is indokolja, hogy a XVIII. században a népességnek közel felét tették ki a 20 év alattiak. A kora újkor a demográfiai növekedés időszaka, amikor Franciaországban is megnövekedett a fiatalok száma és országos szinten 42 százalékot ért el a 20 év alattiak aránya, míg a 30 év alattiak aránya egyes területeken az 59 százalékot is meghaladta. 1786-ban Burgundiában készült az egyik legrészletesebb népesség-összeírás, mely alapján a szerző szerint Dijon reprezentatív a francia népesség összetétele szempontjából.

Corley hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a fiatalok életének kutatása is részévé váljon a nagyobb várostörténeti kutatásoknak, hiszen a fiatalok konfliktusai, erőszakos cselekedetei mögötti okok elemzése mélyebb társadalmi problémákat tár fel. A fiataloknak gazdasági és társadalmi problémákkal kellett szembenézniük Dijonban is, melyek közül a csökkenő munkalehetőségek és a házassági életkor kitolódása volt a legjelentősebb. A növekvő népesség miatt egyre több fiatal férfi költözött a városokba a vidéki területekről. A kézműves céhek ez ellen úgy kezdtek el védekezni, hogy drágává és nehezen elérhetővé tették az iparostanoncnak és mesternek való tanulás és előrejutás lehetőségét, ami csökkentette az anyagilag füg-

getlen, házassági korban lévő férfiak számát. A fiatalok jelentős része így nem tudott munkát szerezni és családot alapítani, mely kihatott társadalmi szerepükre és identitásukra is, hiszen nem tudtak megfelelni a társadalmi elvárásoknak. A szerző következtetései szerint egyre több fiatal kényszerült a szüleivel élni, mely által megváltozott a társadalmi megítélésük is. Az anyagi helyzet mellett a kora újkori Európában a tisztesség és becsület kiemelkedően fontos volt, egyfajta árucikk, amit meg lehetett szerezni és el lehetett veszíteni. A saját háztartás, házastárs és foglalkozás megléte biztosította egy személy tisztességét a kora újkori Európában. A férfiak esetében a személyes becsületnek, hírnévnek, szavahihetőségnek nagy szerepe volt a munka világában és üzleti ügyekben. Corley véleménye szerint nemileg megkülönböztetett volt a tisztességet ért támadás a fiatalok esetében is, hiszen a nőknél a hűséget és szexuális tisztességet ért támadások voltak a legjellemzőbbek. A családok a bírósághoz fordultak olyan ügyekben, amikor egy lányt terhességgel vagy házasságon kívüli viszonyokkal vádoltak. A Marchand család példája pedig azt igazolja, milyen sértő volt egy fiatal fiú számára, ha csavargónak bélyegezték. A tanulmány eredeti címében használt küszöb szó így a felnőtté válás küszöbét is jelenti. Corley hangsúlyozza, hogy a kora újkorban a mainál nagyobb jelentősége volt az önálló család alapításának, mivel ennek hiánya megbélyegezte a fiatalokat, koldusnak, csavargónak tartották őket és könnyen kikerültek a városi közösségből.

A dijon-i jegyzőkönyvek tanulsága szerint a fiatalok főleg olyan városi területeken éltek életüket, melyeket a felnőttek nem tartottak szoros ellenőrzésük alatt. A fiúk gyakran töltötték szabadidejüket a város falainál és kapuinál, ahol közös játékok, csetepaték, erőpróbák, ivás, esetleg beavatási rítusok történtek, esténként pedig ezek a városrészek a randevúk, táncmulatságok helyszíneivé váltak. Corley kutatásai alapján a verekedések legnagyobb része mégsem itt, hanem az otthonok ablakai alatt történt, melynek fiatal nők, férfiak és szüleik egyaránt részesei voltak. A jegyzőkönyvek azt is megerősítik, hogy a családi otthon és az utca közötti szimbolikus határ akár szóbeli megsértése is súlyos következményeket vont maga után. Példaként említ Corley egy esetet, ami 1700 májusában történt Dijonban. Egyik éjjel egy részeg fiú szidalmazta az egyik kőműves lányát és védelmére siető édesanyját a nyílt utcán. Másnap az apa feljelentésére megkezdődött a bírósági tárgyalás, ahol több mint 20 tanút hallgattak ki. A szóbeli sértéseket, támadásokat is nagyon komolyan vették és akár börtönbüntetéssel is sújtották. A pénzbírság mellett a fiúnak és édesanyjának a városháza előtt összehívott tömeg jelenlétében kellett bocsánatot kérnie és kijelentenie, hogy a sértett lányt tisztességesnek és becsületesnek tartják. Több másik esetben a sér-

tett lány egész családjával a rágalmazó fél otthonához ment, ahol gyakran verekedés tört ki a becsületüket védő családok között. Ezek a történetek a szerző véleménye szerint azt is bizonyítják, hogy a fiatalok tudatosan, az őket ért megaláztatás tudatában és a következményektől való félelmükben használták ki a városi tér nyújtotta lehetőségeket. Corley kiemeli, hogy a hasonló esetek miatt különösen az éjszakai utcák váltak bűncselekmények helyszínévé. Ennek megelőzésére a város kormányszata olyan intézkedéseket hozott, melyeket egy nagyobb történelmi folyamat, a későbbi városi szegregáció első jeleinek tekint a szerző. Dijonban kijárási tilalmat rendeltek el foglalkozás, életkor és társadalmi státusz szerint, illetve az árváknak kötelezővé tették az utcán piros kalap viselését.

A városi tér vizsgálatához Corley segítségül hívja a mentális térkép módszerét, tanulságait is. A mentális térképek megmutatják, hogy egy-egy városi tér hogyan definiálható vallási és politikai jelentések által. Egy városban a tereknek, utcáknak, házaknak politikai és erkölcsi jelentése és jelentősége is volt, illetve nemek szerint is felosztott volt egy város. Minden korosztálynak megvolt a kedvelt és erkölcsileg megengedett időtöltési helye a városban. A felnőttek, akik már kialakult társadalmi pozícióval rendelkeztek, főleg a piacon, boltokban vagy a városi kutaknál rendezték vitás ügyeiket. A fiatalok ezzel szemben a város „szürke zónáiban”, a város falainál és az otthonuk közelében igyekeztek megvédeni becsületüket. A szerző kutatásai szerint a fiúk minden esetben távolabb merészkedtek az otthonuktól, míg a lányok mindig az otthon közelében maradtak. A dijoni bűnügyi jegyzőkönyvekből Corley megállapítja, hogy az otthonnak és az otthon küszöbének jelentős szerepe volt az ártatlanság bizonyításában. A szerző állítását azzal is alátámasztja, hogy az erkölcsi kérdéseket érintő jegyzőkönyvekben pontosan feljegyezték az incidens helyét és a felek ahhoz fűződő kapcsolatát. Több esetben a sértettek azzal védekeztek, hogy éppen hazafelé tartottak vagy az édesanya háza mellett tartózkodtak, mikor megtámadták őket, illetve együtt játszottak a többi lánnyal az édesapa háza előtt, mikor egy fiatal férfi megtámadta őket. A küszöb tehát elválasztotta a városi teret az otthontól nemcsak fizikai értelemben, hanem társadalmi megítélés tekintetében is. Az egyszobás lakásokban nem sok hely volt és a szoba egyszerre több funkciót is betöltött, a gyerekek ezért idejük nagy részét az otthon küszöbén kívül töltötték.

A kora újkori francia társadalmi térhasználat elemzéséhez a szerző bírósági jegyzőkönyvek alapján rekonstruál konkrét eseteket, hogy bemutassa a városi tér és tisztesség kapcsolatát. A tisztességnek fontos szerepe volt a társadalmi kapcsolatok alakításában, főleg egy olyan társadalomban, ahol egy-

re csökkent a munkalehetőségek száma, nőtt a házasodási életkor és ahol a rokoni és baráti kapcsolatok növelték a gazdasági stabilitást esélyét. Corley szerint a demográfiai viszonyoknak és a tisztesség eszméjének kiemelkedően fontos szerepe volt az újkori társas kapcsolatok formálódásában, amelynek pedig a házasságkötések által komoly gazdasági vonatkozásai is voltak. A fiatalok életének is voltak már olyan területei, mint a család, szexualitás, megbízhatóság és szakmai hozzáértés, ahol féltették a becsületüket. A különbséget a szerző abban látja, hogy a fiatalok másképp használták a városi teret, mint a már kialakult kapcsolatokkal és társadalmi identitással rendelkező felnőttek.

Christopher R. Corley, 'On the Threshold: Youth as Arbiters of Urban Space in Early Modern France' (A küszöbön: fiatalok, mint a városi terek használói a kora újkori Franciaországban) *Journal of Social History*, vol. 43. 2009 ősze, 139–156.

Kovács Melinda